

ANNA ZELLMMA

## MIŁOŚĆ JAKO WARTOŚĆ MORALNA W PRACY EDUKACYJNEJ NAUCZYCIELA RELIGII

Problematyka dotycząca nauczyciela religii i jego pracy edukacyjnej jest przedmiotem zainteresowania wielu katechetów. Badacze nie tylko opisują w sposób ogólny osobowość katechety, ale także zajmują się zagadnieniami bardziej szczegółowymi, związanymi z powołaniem i misją nauczyciela religii w szkole i w parafii. Daje się tu zauważyć przewartościowanie dydaktyczno-wychowawczego znaczenia nauczyciela religii w formacji uczniów i nowe spojrzenie na jego zaangażowanie edukacyjne w szkole. Katechetycy zwracają też uwagę na niezmiennie elementy konstytuujące tożsamość nauczyciela religii. Przy tym stosunkowo niewiele uwagi, i tylko w powiązaniu z innymi cechami, poświęcają miłości. Brakuje analiz, które ukazywałyby miłość jako wartość moralną w pracy edukacyjnej nauczyciela religii. Dlatego podjęcie tego zagadnienia wydaje się potrzebne dla teorii i praktyki katechetycznej.

Ogólnym celem niniejszego opracowania jest poszukiwanie odpowiedzi na następujące pytania: jak należy rozumieć terminy kluczowe dla problematyki podjętej w niniejszym artykule, czyli miłość, wartość, praca nauczyciela religii? Jaką funkcję spełnia miłość w pracy edukacyjnej nauczyciela religii? Jakie czynniki warunkują inspirowaną miłością pracę edukacyjną nauczyciela religii? W ten sposób można ukazać kwestie podstawowe dla posługi katechetycznej, bo oparte na aksjologii chrześcijańskiej, w której miłość znajduje się w centrum i dominuje nad pragmatyzmem czy instrumentalizmem.

---

Dr hab. ANNA ZELLMMA, prof. UWM – Katedra Katechetyki i Pedagogiki Religii na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; adres do korespondencji – e-mail: [anna.zellma@uwm.edu.pl](mailto:anna.zellma@uwm.edu.pl)

## 1. WYJAŚNIENIA PODSTAWOWYCH TERMINÓW

Miłość, wartość moralna i praca edukacyjna nauczyciela religii to terminy kluczowe dla problematyki podjętej w niniejszym opracowaniu. Każde z nich doczekało się już wielu definicji, w których akcentuje się różne aspekty. Ponieważ terminy te należą do wieloznacznych, wykorzystywanych do opisu różnych zagadnień, a ich zakres semantyczny warunkowany jest kontekstem podejmowanych analiz, dla przejrzystości niniejszego wywodu trzeba zwrócić uwagę na treści istotne dla katechetyki, zwłaszcza dla analiz dotyczących nauczyciela religii.

### 1.1. MIŁOŚĆ

Niewątpliwie słowo „miłość” jest jednym z najczęściej używanych (zwłaszcza w psychologii, socjologii, teologii, filozofii, pedagogice i sztuce), a czasami nawet nadużywanych, powszechnie terminów. Współczesna kultura kreuje jednostronny sposób rozumienia miłości, promując jej emocjonalne lub seksualne aspekty. Zwykle zwraca uwagę na wspaniałość tego uczucia, którego doświadczenie pozwala nie tylko uniknąć samotności, osamotnienia, izolacji wewnętrznej i zewnętrznej, bierności, obojętności, wyobcowania społecznego, ale także dostarcza wielu przyjemnych doznań (np. radości, doznania i spełnienia seksualnego, wzruszenia) oraz silnych emocji (np. namiętności, euforii). Takie rozumienie miłości jest uproszczone, gdyż w życiu codziennym prowadzi do pozornych więzi oraz toksycznych i destrukcyjnych związków. Wymaga ogólnego odwołania do interpretacji filozoficznej, teologicznej i pedagogicznej, respektującej zasady personalizmu chrześcijańskiego.

Zgodnie z nauczaniem filozofów chrześcijańskich i teologów „miłość” jest fundamentalną, pierwszą w porządku moralnym oraz w hierarchii cnót, pragnień i tęsknot człowieka wartością, a zarazem cnotą, konieczną do zbawienia<sup>1</sup>. Do jej natury należy bezinteresowne, nieskończone, wyzwalające z egocentryzmu, dążące do wzajemności oddanie się Bogu i drugiemu czło-

---

<sup>1</sup> Więcej na ten temat zob. np. w: Cz.S. Bartnik. *Próba ujęcia istoty miłości*. „Roczniki Teologiczne” 53:2006 z. 2 s. 5-12; F. Drączkowski. *Miłość*. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 12. Red. E. Ziemann. Lublin 2008 kol. 1122-1223; J. Jasianek. *Miłość jako istotny aspekt troski o zbawienie: uwagi na marginesie encykliki „Deus caritas est”*. „Teologia Dogmatyczna” 2:2007 s. 51-68; A. Kokoszka. *Teologia moralna fundamentalna*. Tarnów 2001 s. 150-151; E. Robek. *Miłość – drogą człowieka do wiary: wizja pastoralna Benedykta XVI*. „Warszawskie Studia Pastoralne” 2007 nr 5 s. 22-36.

wiekowi oraz akceptacja samego siebie<sup>2</sup>. Ukierunkowanie na Boga i drugiego człowieka, wraz z miłością osoby do samej siebie, określa miłość osobową, która jest nie tylko stanem emocjonalnym, ale także – i przede wszystkim – aktem woli opartym na obiektywnej prawdzie o wartości i godności osoby, spełnianym w sposób wolny, a więc bez przymusu zewnętrznego i wewnętrznego<sup>3</sup>. Centralnym elementem w tak rozumianej miłości jest trwała afirmacja wartości osoby kochanej oraz pragnienie oddania jej siebie samego. Właśnie stawanie się darem dla drugiego sprawia, że osoba osiąga szczyt miłości, dzięki której wyraża się i spełnia, a zarazem buduje międzypersonalną, opartą na poczuciu odpowiedzialności, wspólnotę<sup>4</sup>. Tak rozumiana miłość, jak podkreślają teolodzy chrześcijańscy, ma swoje źródło w Bogu stwarzającym człowieka z miłości i do miłości<sup>5</sup>. Stąd też miłość bliźniego jest konsekwencją miłości Boga, a zarazem jest główną motywacją i regulatorem wszelkich kontaktów międzypersonalnych, podejmowanych w myśl ewangelicznej zasady: „Miłuj bliźniego jak siebie samego” (por. np. Mt 22, 35-40; J 13, 34). Przejawia się ona w poszanowaniu godności drugiego człowieka, życzliwości, stwarzaniu poczucia bezpieczeństwa, okazywaniu czułości, poświęcaniu czasu i uwagi oraz niesieniu pomocy, zwłaszcza w trudnych sytuacjach. Kochać autentycznie to tyle, co obdarowywać drugą osobę samym sobą – bogactwem swojej osoby i dobrem, ofiarowywać się jej całkowicie, troszczyć się o nią, akceptować ją, być odpowiedzialnym za drugą osobę, okazywać jej szacunek, życzliwość i zaufanie, pragnąć nieustannie poznawać osobę i być z nią w dialogu. Obdarowując, osoba nie tylko afirmuje drugiego człowieka, ale także sama doświadcza radości i wewnętrznego wzbogacenia. Miłość zostaje wówczas odwzajemniona i jako taka stanowi siłę łączącą ludzi, konstytuującą strukturę międzypersonalnej wspólnoty i prowadzącą do osobowego zjednoczenia np. w małżeństwie, w rodzinie, w przyjaźni. W tym kontekście wielu teologów podkreśla, że miłość siebie oraz miłość bliźniego rozwija wszelkie sprawności moralne, czyli cnoty, aż do doskonałości moralnej. Przez cnotę miłości, która jest w pełni darem Bożym, wysłu-

<sup>2</sup> Zob. szczegółowe analizy na ten temat: J. Piątek. *Osoba a miłość w kontekście encykliki Benedykta XVI „Deus caritas est”*. „Kieleckie Studia Teologiczne” 6:2007 s. 125-143.

<sup>3</sup> Tamże.

<sup>4</sup> Tamże.

<sup>5</sup> Zob. np. D. Bryl. *Deus caritas est*. „Teologia i Moralność” 1:2006 s. 7-9; M. Machiniek. *Główne linie teologiczne encykliki Benedykta XVI „Deus caritas est”*, „Teologia i Moralność” 1:2006, s. 11-21; J. Wał. *Wiara, nadzieja i miłość jako podstawowe warunki dialogu zbawienia*. „Roczniki Teologiczne” 54:2007 z. 6 s. 389-404.

żonym przez Jezusa, a udzielanym przez Ducha Świętego, osoba znajduje się w centrum nadprzyrodzonego życia. Innymi słowy, miłość w większym stopniu niż inne cnoty „nadaje moralnemu życiu człowieka piętno wewnętrznej jedności, wiążąc posiadane cnoty w jeden organizm cnót i zwracając je ku ostatecznemu dobru, z którego czerpie swój początek i w którym znajduje swój kres”<sup>6</sup>, czyli ku Bogu.

Dopełnieniem powyższego rozumienia miłości jest ujęcie obecne w pedagogice personalistycznej. Z tego punktu widzenia miłość jest jedną z najważniejszych potrzeb człowieka, obecnych od narodzin do ostatniej chwili życia, która wraz z rozwojem, wychowaniem i formacją osoby staje się postawą moralną skierowaną na pragnienia dobra jako dobra i czynienia go oraz sposobem zaangażowania wobec innych<sup>7</sup>. Oznacza to, że miłość jest cnotą, u której podstaw znajduje się powszechna życzliwość wobec ludzi oraz gotowości do dawania siebie drugiej osobie jako „dobra”<sup>8</sup>. Tak rozumiana miłość w ujęciu pedagogiki personalistycznej opiera się na trwałym fundamencie, jakim jest wartość i godność drugiego człowieka, nie zaś na korzyści czy przyjemności. Jest ona integralnie powiązana z odpowiedzialnością za umiłowaną osobę<sup>9</sup>, o czym przypomina zasada: „Im większa odpowiedzialność za osobę, tym więcej prawdziwej miłości”<sup>10</sup>. Ma więc wyraźny wymiar moralny i aksjologiczny.

## 1.2. WARTOŚĆ MORALNA

Podobnie, jak „miłość”, również termin „wartość moralna” bywa różnie definiowany. U podstaw takiego podejścia znajdują się różne konteksty analiz dotyczących aksjologii oraz zakres i obszar zainteresowań badawczych poszczególnych autorów. Pomijając szczegółowe kwestie, należy stwierdzić, że w teologii, filozofii i pedagogice opartej na personalizmie chrześcijańskim wartości moralne są zaliczane do wartości duchowych,

---

<sup>6</sup> T. Ślipko. *Zarys etyki ogólnej*. Kraków 1984 s. 379.

<sup>7</sup> Zob. np. A. Rynio. *Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II*. Lublin 2004 s. 151 nn.; K. Wrońska. *Osoba i wychowanie. Wokół personalistycznej filozofii wychowania Karola Wojtyły Jana Pawła II*. Kraków 2000 s. 97-100.

<sup>8</sup> Warto dodać, że według pedagogiki personalistycznej dobro skierowane w stronę podmiotu jest miłością samego siebie, kiedy zaś kieruje się w stronę innych, staje się miłością bliźniego. Zob. Wrońska. *Osoba i wychowanie* s. 97-100.

<sup>9</sup> Pisze o tym np. T. Janka (*Miłość i odpowiedzialność wyrazem transcendencji osoby ludzkiej w ujęciu Karola Wojtyły*. „Filozofia Chrześcijańska” 4:2007 s. 71-87).

<sup>10</sup> Ślipko. *Zarys etyki ogólnej* s. 378-379.

o charakterze jakościowym<sup>11</sup>. Zwykle autorzy określają wartość moralną jako aksjomat postępowania i „filar”, na którym oparte jest życie społeczne, osobiste i wspólnotowe<sup>12</sup>. Stwierdzają, że ta kategoria wartości decyduje o przekonaniach jednostki, jej ideałach, aspiracjach, celach, sposobie postrzegania rzeczywistości i różnych doświadczeń życiowych oraz o podejmowanych działaniach<sup>13</sup>. W praktyce bowiem każda wartość moralna ma wpływ na potrzeby, następnie na motywacje, a w końcu na postępowanie człowieka. Co więcej, wyraża to, co – jako rzeczywiście istotne – być powinno i do czego warto dążyć, gdyż to nadaje sens życiu ludzkiemu. Do tak określonych wartości moralnych zalicza się m.in. dobro, prawdę, miłość, szlachetność, sprawiedliwość, mądrość, męstwo, opanowanie, uczciwość, wierność. Każda z tych wartości zostaje urzeczywistniona w konkretnym czynie człowieka i stanowi o tym, jaki jest ten właśnie człowiek. Oznacza to, że wartości moralne nie istnieją jako byty samodzielne, lecz jedynie w powiązaniu z osobą, która jest ich „nosicielem”. Domagają się też uzasadnienia w takich wartościach religijnych, jak: Bóg, świętość, wiara. W ten sposób człowiek może odkrywać i rozwijać własną godność oraz podejmować trud integralnego rozwoju<sup>14</sup>.

Ogólnie rzecz ujmując, każda wartość moralna należy do wartości normatywnych, które pełnią funkcje wyznaczników celów i dążeń człowieka. Jest ona nadrzędnym i najistotniejszym regulatorem postępowania człowieka w różnych dziedzinach życia<sup>15</sup>. Każda wartość moralna określa styl i głębszy sens ludzkiego istnienia oraz działania. Jest też punktem odniesienia dla sądów wartościujących, czyli ocen moralnych<sup>16</sup>. W świetle uznawanych wartości moralnych człowiek kształtuje własne życie i kontakty z innymi osobami, a poza tym ocenia czyny, a nawet zamierzenia własne i innych. Stąd też uznaje się, że tego rodzaju wartości formują człowieka od wewnątrz, doskonałą jego człowieczeństwo, umożliwiają mu spełnienie się jako osoby,

<sup>11</sup> Więcej o tym zob. np. w: A. Marcol. *W kręgu wartości chrześcijańskich*. Opole 2006 s. 15-28; E. Podrez. *W poszukiwaniu źródeł i fundamentów wartości moralnych*. W: *Co się dzieje z wartościami? Próba diagnozy*. Red. E. Okońska, K. Stachewicz. Poznań 2009 s. 57-67; M. Talarczyk. *Znaczenie wartości*. „Wychowawca” 2004 nr 5 s. 8-9.

<sup>12</sup> Zob. np. W. Gubała. *Wychowanie moralne młodzieży*. W: *Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej*. Red. R. Murawski. Warszawa 1989 s. 209-210; E. Podrez. *Czym są wartości?* „Ateneum Kapłańskie” 129:1997 z. 1 s. 6-18.

<sup>13</sup> Gubała. *Wychowanie moralne młodzieży* s. 210.

<sup>14</sup> Tamże.

<sup>15</sup> Wróńska. *Osoba i wychowanie* s. 21-22.

<sup>16</sup> Tamże.

a więc pełny rozwój duchowy oraz chronią przed błędnymi decyzjami, postawami i zachowaniami, wyrządzającymi krzywdę danej osobie i bliźnim<sup>17</sup>. Człowiek nie może więc żyć bez realizacji wartości moralnych. Wybór wartości i zakres ich respektowania w życiu osobistym i zawodowym często decyduje o jakości realizacji osobistego powołania m.in. poprzez pracę zawodową oraz o tym, czy człowiek żyje autentycznie życiem ludzkim czy też ulega degradacji.

### 1.3. PRACA EDUKACYJNA NAUCZYCIELA RELIGII

Analiza literatury katechetycznej<sup>18</sup> upoważnia do stwierdzenia, że nauczyciel religii w szkole ma do spełnienia różne zadania dydaktyczne i wychowawcze, które określają zakres jego pracy edukacyjnej. Wynikają one z misji kanonicznej do nauczania religii oraz z praw i obowiązków określonych w dokumentach oświatowych (m.in. w „Karcie Nauczyciela”, w porozumieniach między Konferencją Episkopatu Polski a Ministerstwem Edukacji Narodowej)<sup>19</sup>.

Pomijając szczegółowe analizy, należy stwierdzić, że zgodnie z prawem oświatowym termin „praca edukacyjna nauczyciela religii” wskazuje na czynności wynikające z praw i obowiązków związanych z byciem nauczycielem i wychowawcą w szkole. Określa zakres współdziałania dydaktyczno-wychowawczego z uczniami i dla dobra uczniów oraz z innymi wychowawcami (głównie z nauczycielami i z rodzicami)<sup>20</sup>. W tak ogólnie zdefiniowanej

---

<sup>17</sup> Tamże.

<sup>18</sup> Na przykład opracowania J. Szpeta i P. Tomasika. Zob. J. Szpet. *Przyszłość lekcji religii w polskiej szkole*. Poznań 2002; P. Tomasiak. *Religia w dialogu z edukacją. Studium na temat korelacji nauczania religii katolickiej z polską edukacją szkolną*. Warszawa 2004.

<sup>19</sup> Zob. np. *Porozumienie między Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 6 września 2000 r. w sprawie kwalifikacji wymaganych od nauczycieli religii*. „Dziennik Ustaw” 2000 nr 4 poz. 20; *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 sierpnia 1993 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych*. „Dziennik Ustaw” 1993 nr 83 poz. 390; *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 czerwca 1999 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych*. „Dziennik Ustaw” 1999 nr 67 poz. 753-754; *Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. „Karta Nauczyciela” z późniejszymi zmianami, które zostały ogłoszone wraz z tekstem jednolitym w „Dzienniku Ustaw” 2006 nr 97 poz. 674, nr 170, poz. 1218 i nr 220, poz. 1600, z 2007 r. nr 17, poz. 95, nr 80, poz. 542, nr 102, poz. 689, nr 158, poz. 1103, nr 176, poz. 1238, nr 191, poz. 1369 i nr 247, poz. 1821; 2008 nr 145, poz. 917 i Nr 227, poz. 1505; 2009 nr 1, poz. 1, nr 56, poz. 458, nr 67, poz. 572, nr 97, poz. 800 i nr 213, poz. 1650.*

<sup>20</sup> K. Misiaszek, A. Potocki. *Katecheta i katecheza w polskiej szkole*. Warszawa 1995 s. 128-132.

pracy edukacyjnej nauczyciela religii niezmiernie ważne miejsce zajmują merytoryczne, metodyczne, pedagogiczne i psychologiczne kompetencje, czyli wiedza teologiczna i pedagogiczna. Świadczą one o odpowiednim przygotowaniu do nauczania religii i do podejmowania z tym związanych zadań dydaktyczno-wychowawczych oraz o dojrzałej osobowości, odznaczającej się przymiotami ludzkimi i chrześcijańskimi. Są też gwarantem zaangażowania edukacyjnego w szkole związanego z procesem nauczania-uczenia się oraz wychowania.

Pełne rozumienie pracy edukacyjnej nauczyciela religii w szkole obejmuje także systematyczny przekaz nauki chrześcijańskiej oraz realizację wybranych, zgodnych z wartościami chrześcijańskimi, celów i zadań dydaktyczno-wychowawczych szkoły<sup>21</sup>. W związku z tym podkreśla się, że katecheta powinien włączyć się w realizację programu wychowawczego i dydaktycznego szkoły oraz prowadzić systematyczne i sumienne, zgodne z obowiązującym programem nauczania religii i wymaganiami dydaktycznymi, lekcje religii<sup>22</sup>. Do jego obowiązków należy także podejmowanie innych zadań wynikających z „Karty Nauczyciela” oraz rozporządzeń oświatowych. Przykładowo wymienić należy sumienne, zgodne z planem dydaktycznym, prowadzenie lekcji religii, opracowanie i przedłożenie dyrekcji rocznego planu dydaktycznego własnej pracy w poszczególnych klasach (zwanego niekiedy planem dydaktycznym) oraz przedmiotowego systemu oceniania, skorelowanego z wewnątrzszkolnym systemem oceniania. Z tym wiąże się: systematyczne wystawianie ocen cząstkowych, klasyfikowanie śródroczne i końcowe według skali ocen i w formach przyjętych w danej szkole, realizacja – w ramach pensum pracy nauczyciela – dodatkowych zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych na rzecz uczniów<sup>23</sup>, podejmowanie czynności i zajęć wynikających z zadań statutowych szkoły. We wszystkich tego typu działaniach szczególne znaczenia ma wymiar ewangelizacyjny pracy edukacyjnej nauczyciela religii w szkole wraz ze świadectwem wiary i osobistym zaangażowaniem ukierunkowanym na wszechstronny rozwój osobowości ucznia i przygotowanie go do życia w społeczeństwie i w Kościele.

<sup>21</sup> Konferencja Episkopatu Polski. *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*. Kraków 2001 s. 82-91.

<sup>22</sup> Tamże.

<sup>23</sup> Zob. *Ustawa z 26 stycznia 1982 r. „Karta Nauczyciela”*. „Dziennik Ustaw” 2006 nr 97 poz. 674 ze zm. – art. 42 ust. 2 pkt 2 lit. a i lit. b ust. 3a, 3b, 3c; *Ustawa z 21 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – „Karta Nauczyciela”*. „Dziennik Ustaw” 2009 nr 1 poz. 1 art. 5.

## 2. ROLA MIŁOŚCI W PRACY EDUKACYJNEJ NAUCZYCIELA RELIGII

Wartość moralna pracy edukacyjnej nauczyciela religii jest ściśle związana ze specyfiką powołania do bycia nauczycielem, wychowawcą i świadkiem wiary. Centralne miejsce w tych obszarach posługi i misji katechety zajmuje jego bogata osobowość. Konstytuują ją różne komponenty, wśród których na uwagę zasługuje miłość.

Jest faktem niezaprzeczalnym, że miłość w pracy edukacyjnej nauczyciela religii odgrywa kluczową rolę, która wynika wprost z istoty posługi katechetycznej w szkole, a zarazem jest czynnikiem sprawczym skutecznych procesów edukacyjnych. Decyduje bowiem nie tylko o stopniu efektywności zamierzeń dydaktyczno-wychowawczych, ale także i przede wszystkim o jakości kontaktów katechety z uczniami. Nauczyciel religii, który pragnie wspierać katechizowanych w autentycznej, a zarazem integralnej formacji ludzkiej i chrześcijańskiej powinien przede wszystkim kierować się uporządkowaną, dojrzałą miłością w postępowaniu z uczniami. Ta miłość, określana często w pedagogice mianem „miłości dusz ludzkich”<sup>24</sup>, znajduje wyraz w uznawanych powinnościach i celach wychowania oraz w postawie katechety. Prowadzi najpierw do dostrzegania osoby katechizowanego i jego dobra, a następnie do wychodzenia poza własny egoizm i kierowania się ku wychowankowi, by świadczyć dobro budujące jego osobę i pozwalające rozwinąć tkwiące w nim możliwości intelektualne, emocjonalne i duchowe. Dzięki miłości nauczyciel religii potrafi dostrzegać wewnętrzną wartość każdego ucznia, szanować jego godności i wolności, troszczyć się o niego, poświęcać dla niego swój czas, bezinteresownie czynić dobro. Jest też otwarty na każdego wychowanka, okazuje mu życzliwość, zrozumienie i stwarza klimat zaufania, który sprzyja podejmowaniu dialogu i nawiązywaniu więzi. Jednocześnie miłość zabezpiecza przed instrumentalnym traktowaniem wychowanka i umożliwia pełny jego rozwój zgodnie z zamysłem Stwórcy<sup>25</sup>. Ta miłość uzdalnia

---

<sup>24</sup> Pojęcie to po raz pierwszy użył J.W. Dawid, określając istotę powołania do bycia nauczycielem, a zarazem poszukując w samym człowieku, nauczycielu i uczniu, narzędzi wychowawczych decydujących o skuteczności pracy pedagoga. Zob. J.W. Dawid. *O duszy nauczycielstwa*. Lublin 2002; R. Fu d a l i. *Realizm pedagogiczny w ujęciu J. Wł. Dawida*. „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2001 nr 1/2 s. 123-127; M. N o w a k. *Od paralelizmu do interakcjonizmu: ewolucja poglądów psychologicznych Jana Władysława Dawida*. „Przegląd Filozoficzno-Literacki” 2004 nr 2 s. 233-250.

<sup>25</sup> B. W o l n y. *Edukacja ku wartościom w polskiej szkole a „norma personalistyczna”*. W: *Wychowanie chrześcijańskie. Między tradycją a współczesnością*. Red. A. Rynio. Lublin 2007 s. 793.

nauczyciela religii do postrzegania wychowanka jako daru ofiarowanego przez Boga i odkrywania zadań związanych ze współdziałaniem z Bogiem w zakresie osobistego rozwoju ludzkiego i chrześcijańskiego każdego ucznia celem osiągnięcia zbawienia. W ten sposób miłość jako wartość moralna staje się nie tylko celem, ale także środkiem wychowawczym, świadczącym o gotowości bezinteresownego obdarowywania, o postawie służebnej nauczyciela religii oraz o ofiarności w pracy dla dobra wychowanków. Z miłości bowiem wypływa pragnienie obdarowywania, które nie jest zależne od zasobności katechety, jego wiedzy i kompetencji, lecz od siły jego miłości. Na fundamencie miłości rozwijają się inne cechy nauczyciela religii, zwłaszcza otwartość, odpowiedzialność, dobroć, życzliwość, serdeczność, pogoda ducha, zaufanie, empatia, zainteresowanie, zrozumienie<sup>26</sup>. Wszystko to jest darem, jaki kochający katecheta może ofiarować uczniom, a zarazem służy porozumiewaniu się z uczniami oraz budowaniu autentycznych więzi. Obdarowywanie płynące z miłości wzbudza w osobie nauczyciela religii radość, w katechizowanych natomiast rodzi wdzięczność. Jednocześnie miłość wobec wychowanków wiąże się ze świadectwem chrześcijańskiego życia katechety, które ma swoje źródło w osobistym kontakcie z Bogiem<sup>27</sup>.

Miłość do Boga i do drugiego człowieka ma decydujące znaczenie w odkrywaniu przez nauczyciela religii ostatecznego sensu pracy edukacyjnej w szkole. Integruje ona wszystkie działania dydaktyczno-wychowawcze katechety, nadając im sens. Oprócz tego skłania do takich postaw, jak: troska, odpowiedzialność, szacunek, pragnienie poznania, czego wyrazem jest m.in. czynne zainteresowanie życiem i rozwojem ucznia, wspieranie go w procesie rozwoju i świadczenie mu pomocy, zaspokajanie jego potrzeb (zwłaszcza psychicznych). Nauczyciel religii, kierując się miłością w swojej pracy edukacyjnej, wykazuje zdolność poznawania ucznia i przyjmowania go takim, jakim jest, bez chęci „użycia” go dla własnych celów i manipulowania nim. Wśród tego typu zachowań nie może zabraknąć wymagań i konkretnych zadań. Autentyczna miłość, jaką nauczyciel religii darzy swoich uczniów, jest także wymagająca i konsekwentna. Trudno bowiem kochać uczniów bez stawiania im konkretnych zadań, stymulowania aktywności własnej, rozwijania samodzielności i odpowiedzialności oraz konsekwentnego respektowania ustalonych zasad.

<sup>26</sup> Więcej zob. np. S. Łabędowicz. W: *Formacja katechetów w dokumentach Kościoła i literaturze katechetyczno-dydaktycznej po Soborze watykańskim II*. Lublin–Radom 1994 s. 145-165; K. Misiaszek. O miłości wychowawczej. „Katecheta” 54:2010 nr 4 s. 4-9

<sup>27</sup> E. Alberich. *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*. Warszawa 2003 s. 301-302.

Warto podkreślić, że miłość jako wartość moralna w pracy edukacyjnej nauczyciela religii stanowi dlań ważne kryterium oceny zarówno działań, które powinien podejmować, jak i czynności, których ma unikać. Pozwala podejmować refleksję w działaniu i nad działaniem, a więc czynności niezbędne do permanentnego doskonalenia i formacji duchowej<sup>28</sup>. Innymi słowy, miłość skłania nauczyciela religii do świadczania bezinteresownej, ofiarnej pomocy uczniom tak, by każdy z nich doświadczał wsparcia wychowawczego w procesie doskonalenia samego siebie oraz w odkrywaniu Boga jako wartości i miłości największej. Przemienia ona każdą czynność edukacyjną katechety w wiarygodną i prawomocną obecność wychowawczą – w bycie z uczniem i dla ucznia, określaną niekiedy jako miłość altruistyczna. Co więcej, stanowi fundament dla innych, niemniej istotnych wartości wychowawczych, takich jak: odpowiedzialność za wychowanka, poszanowanie w nim godności i wolności, podmiotowe traktowanie wychowanka, kreatywność i twórczość<sup>29</sup>. Nauczyciel religii, służąc uczniom, służy samemu Chrystusowi, a przez to daje przykład ofiarnej miłości, mającej na celu dobro drugiego człowieka, motywowanej nie tylko powszechną życzliwością, ale także ewangelicznym przykazaniem miłowania bliźniego swego, jak siebie samego (por. np. Mt 22, 35-40; J 13, 34). Katecheta jest też nieustannie wzywany przez Chrystusa do ciągłego kształtowania w sobie odpowiedniego poziomu wrażliwości na los wychowanka. Tylko ten nauczyciel religii, który podejmuje trud pracy nad sobą, potrafi innych wspierać w procesie wychowania i motywować do pracy nad sobą.

Przyjęcie przez katechetę miłości jako fundamentalnej wartości moralnej uzdalnia go do niezłomnego trwania w podjętej posłudze i zaangażowania nawet wtedy, gdy trudno dostrzec efekty podejmowanej pracy edukacyjnej. Miłość czyni z nauczyciela religii „herolda wiary”, a jednocześnie przyczynia się do poczucia spełnienia misji i wewnętrznej radości. Poza tym pozytywnie wpływa na rezultaty jego pracy edukacyjnej, gdyż jedynie kochający nauczyciel religii może wprowadzić uczniów w świat wartości niezmiennych, opartych na chrześcijańskiej koncepcji miłości Boga i bliźniego, wzbudzać w nich ciekawość poznawczą oraz pragnienie odkrywania dobra i rozwijać wszelkie sprawności moralne aż do doskonałości moralnej. Właśnie tak pojęta miłość „jest źródłem entuzjazmu, wiary w swe powołanie, siły w pracy”<sup>30</sup>.

---

<sup>28</sup> Szerzej na ten temat piszę w artykule pt. *Nauczyciel religii jako refleksyjny praktyk w realiach współczesnej szkoły*. „Katecheta” 53:2009 nr 9, s. 6-12.

<sup>29</sup> M. Ś n i e ż y Ń s k i. *Nauczanie wychowujące*. Kraków 1995 s. 94-96.

<sup>30</sup> D a w i d. *O duszy nauczycielstwa* s 43.

Z punktu widzenia katechizowanego miłość, jaką kieruje się nauczyciel religii w pracy edukacyjnej, jest najlepszym sposobem bycia „z” i „dla” ucznia. Służy wprowadzaniu wychowanka w świat kontaktów opartych na życzliwości, akceptacji drugiej osoby, pełnym oddaniu, zaufaniu i trosce o dobro drugiego człowieka. Dostarcza też katechizowanemu wzorów związanych z afirmacją innych osób. Ponadto zabezpiecza potrzeby psychiczne każdego ucznia. Samo doświadczenie miłości jako niezasłużonego daru, który katechizowany otrzymuje od nauczyciela religii, a więc bycie obdarowanym miłością, wprowadza ucznia w świat najwyższej wartości moralnej. Pomaga lepiej zrozumieć i przyjąć ewangeliczne orędzie miłości, które głosi katecheta, oraz powiązać je z odkrywaną prawdą o sobie, o drugim człowieku i o świecie. Niewątpliwie miłość służy byciu razem ze sobą i podejmowaniu wspólnego działania. Nacelowana miłością praca edukacyjna nauczyciela religii pomaga wychowankom w wewnętrznym zaangażowaniu, wspiera w stawianiu się osobą dojrzałą oraz motywuje do dialogu z Bogiem i z drugim człowiekiem.

Siła oddziaływania miłości jako wartości moralnej w pracy edukacyjnej nauczyciela religii zależy w dużym stopniu od jedności słów, postaw i zachowań katechety. Uczniów bowiem pociągają bardziej słowa zintegrowane z działaniem, a więc ukonkretnione w czynach. Aby zatem miłość, jaką nauczyciel religii kieruje się w kontaktach z uczniami, odgrywała znaczącą rolę w pracy edukacyjnej, potrzebna jest integracja treści, postaw i zachowań oraz konsekwencja. Tylko w ten sposób ta wartość moralna stanie się siłą łączącą i jednoczącą uczestników szkolnych lekcji religii.

### 3. CZYNNIKI WARUNKUJĄCE ROZWÓJ MIŁOŚCI W PRACY EDUKACYJNEJ NAUCZYCIELA RELIGII

We właściwym rozpoznawaniu miłości jako wartości moralnej w pracy edukacyjnej nauczyciela religii bardzo ważne miejsce zajmują czynniki warunkujące jej nabywanie i rozwijanie. Miłość bowiem jest nie tylko darem, ale także zadaniem. To, w jaki sposób miłość jest obecna w słowach, postawach i zachowaniu nauczyciela religii, zależy od wielu czynników, a jednym z nich są komponenty konstytuujące jego osobowość i sposób działania. Na szczególną uwagę zasługuje temperament i związany z tym poziom otwartości katechety<sup>31</sup>. Właś-

<sup>31</sup> Więcej o tym pisze zob. S. K u l p a c z y Ń s k i. *Jaki katecheta dla współczesnej młodzieży?* W: *Katecheza młodzieży*. Red. S. Kulpaczyński. Lublin 2003 s. 99-119; t e n ż e. *Aktualny i postulatyczny obraz katechety*. „Seminare” 13:1997 s. 59-66.

nie otwartość znajdująca wyraz w życzliwości, serdeczności, swobodnych kontaktach nadaje pracy edukacyjnej szczególnie osobowościowy i dialogiczny charakter. Niemniej istotny wydaje się też poziom samooceny i akceptacji. Kochając samego siebie, odkrywając w sobie dary otrzymane od Boga i sfery, które wymagają szczególnej pracy nad sobą, nauczyciel religii potrafi nawiązywać i podtrzymywać kontakty oparte na miłości chrześcijańskiej, a zarazem pozbawione manipulacji. Również uznanie odmienności każdego katechizowanego ucznia – połączone z poszanowaniem jego godności i podmiotowym traktowaniem – decyduje o dynamice miłości w pracy edukacyjnej nauczyciela religii. Nie można bowiem rozwijać ducha miłości bez wychowawczo pojętych, opartych na zasadzie partnerstwa i dialogu, kontaktów interpersonalnych, w których katecheta wykazuje szacunek wobec świata wartości uczniów, ich uczuć i woli, a w konsekwencji uznaje prawo każdego katechizowanego do wolności i decydowania o własnym rozwoju osobowym<sup>32</sup>. Konieczne jest przy tym świadectwo życia nauczyciela religii, wskazujące na koherencję słów, postaw i czynów w różnych sytuacjach i okolicznościach. Służenie własnym przykładem – jako człowieka miłującego uczniów, szanującego ich godność i okazującego życzliwość – zaszczerpia w katechizowanych te wartości, wspierając ich w etycznym postępowaniu. Uczeń, doświadczając autentycznej miłości ze strony katechety, odkrywa w sobie i stopniowo zaczyna ujawniać potrzebę odwzajemnienia się swoim pozytywnym zachowaniem, ukonkretnionym np. w życzliwości, serdeczności, otwarciu, okazywaniu szacunku, zaangażowaniu<sup>33</sup>. W takich autentycznych kontaktach ma szansę zaistnieć wspólne przeżywanie ewangelicznego orędzia i rozwijanie się ducha miłości między nauczycielem religii a uczniami.

Obok czynników osobowościowych i interpersonalnych istotna wydaje się permanentna formacja ludzka i duchowa katechety, pozwalająca na rozwój dojrzałej osobowości i wzrost w wierze. Nauczyciel religii, chcąc rozwijać w swojej pracy edukacyjnej ducha miłości chrześcijańskiej, sam powinien prowadzić bogate i autentyczne życie duchowe, oparte na współpracy z łaską Bożą<sup>34</sup>. Chodzi tu o osobiste zaangażowanie w pracę nad sobą, w pa-

---

<sup>32</sup> Interesująco pisze o tym np. H. Wrońska (*Katechetyczny dialog międzysobowy*. W: *Młodość. Historia, teraźniejszość, przyszłość*. Red. J. Zimny. Sandomierz 2004 s. 226-243).

<sup>33</sup> Do takich stwierdzeń prowadzi m.in. głoszona w psychologii wychowania teoria równowagi interpersonalnej. Więcej o tym zob. Z. Z a b o r o w s k i. *Psychospołeczne problemy pracy nauczyciela*. Warszawa 1986; t e n ż e. *Trening interpersonalny*. Warszawa 1997.

<sup>34</sup> Na ten temat zob. S. K u l p a c z y Ń s k i. *Dialog katechetów z Bogiem podstawą ich dialogu z katechizowanymi*. W: *Dialog w katechezie*. Red. S. Kulpaczyński. Lublin 1998 s. 71-83.

nowanie nad swoimi impulsami i emocjami, zwłaszcza nad skłonnością do natychmiastowej, emocjonalnej reakcji. Niezbędne wydaje się też pogłębianie rozumienia samego siebie i zaangażowanie w rozwijanie więzi z Bogiem<sup>35</sup>. Służy temu osobista modlitwa, codzienny rachunek sumienia, rozważanie słowa Bożego, kierownictwo duchowe, częste korzystanie z sakramentu pokuty i pojednania oraz Eucharystii<sup>36</sup>. Wszystkie wyżej wymienione działania są fundamentem warunkującym kształtowanie się dojrzałej osobowości nauczyciela religii, który w swojej pracy edukacyjnej ucieleśnia i czyni widzialnym nowy model człowieka wierzącego, kierującego się ewangelicznym przykazaniem miłości Boga i bliźniego.

#### ZAKOŃCZENIE

Miłość, rozumiana przede wszystkim jako spotkanie z drugim człowiekiem, afirmacja jego osoby, bycie darem dla niego, okazywanie mu życzliwości, jawi się jako istotna wartość moralna w pracy edukacyjnej nauczyciela religii. Jest ona źródłem działań motywowanych orędziem ewangelicznym, a ukierunkowanych na podmiotowe traktowanie uczestników lekcji religii oraz wspieranie ich w osiąganiu ludzkiej i chrześcijańskiej dojrzałości. Nauczyciel religii, który kieruje się miłością w kontaktach z uczniami, ukazuje moralny sens pracy edukacyjnej w szkole, a zarazem przeciwdziała zjawiskom depersonalizacji i dehumanizacji. Stąd też nie jest możliwa autentyczna katecheza bez miłości.

Kluczowym elementem w inspirowanej miłością pracy edukacyjnej nauczyciela religii wydaje się spotkanie katechety z uczniami oraz nawiązywanie i podtrzymywanie kontaktów w klimacie dialogu, zaufania, życzliwości. Największe jednak znaczenie ma tu osobowość nauczyciela religii, jego postawa i czyny, ukonkretnione w świadectwie życia oddanego Bogu i uczniom. Dobrze by było, aby praca katechety stała się dla nich nie tylko koniecznością życiową, ale czymś nieporównanie większym i ważniejszym – źródłem realizacji osobistego powołania oraz życiowej satysfakcji. Ważne jest także, aby nauczyciel religii potrafił zapomnieć nieraz o sztywnych, wyuczonych relacjach z katechizowanymi uczniami i stał się ich przyjacielem. Wszystko to wzbogaca uczniów i przekonuje ich o autentyczności daru,

---

<sup>35</sup> Tamże.

<sup>36</sup> Tamże.

jaki katecheta składa z siebie dla Boga i swoich wychowanków. Motywowana miłością praca edukacyjna nauczyciela religii odsłania też przed katechizowanymi sens przekraczania samego siebie, by służyć dobru i szczęściu drugiego człowieka.

#### BIBLIOGRAFIA

- Dyrda K.: Modlitewna formacja katechetów. Tarnów 2008.  
Jędrzejewski W.: Katecheta w „ringu”. Poznań 2007.  
Katecheza, rodzina, parafia i szkoła. T. 7: Katecheta wychowawcą kreatywnego i refleksyjnego ucznia. Red. J. Szpet, D. Jackowiak. Poznań 2009.  
Kosińska E.: Katecheta w szkole. Kraków 1999.  
Okóńska E.: Nauczyciel religii w szkole. Tezy. Poszukiwania. Propozycje. Bydgoszcz 2006.  
Szpet J.: Prawa i obowiązki katechety w szkole. Płock 1997.

#### LOVE AS MORAL VALUE IN EDUCATIONAL WORK OF A RELIGION TEACHER

##### Summary

The religion teacher performs a significant role in religion teaching at school. One of the meaningful elements of this service is love understood as moral value. Hence, answers have been sought to the following questions: what role is played by love in the religion teacher's educational work? What factors condition the religion teacher's educational work that is inspired by love? Answering these questions first the author tried to explain the terms that are key ones for the issue addressed in the present article, i.e. "love", "value", "the religion teacher's work". She refers here to personalistic philosophy and pedagogy as well as to theology. Against the background of these concepts the questions that are fundamental for the catechetical service are shown, as they are based on Christian axiology. It is shown that love understood first of all as an encounter with another man, affirmation of his person, being a gift for him, showing kindness to him, appears as a significant moral value in the religion teacher's educational work. It is in the center of catechetical service and protects one from pragmatism or instrumentalism, contributing to building genuine bonds with God and with another man.

*Translated by Tadeusz Karłowicz*

**Słowa kluczowe:** nauczyciel religii, miłość, nauczanie religii, wychowanie, edukacja religijna, aksjologia, pedagogika personalistyczna.

**Key words:** religion teacher, love, religion teaching, education, religious education, axiology, personalistic pedagogy.